

Ντίνας Κωνσταντίνος
Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας

Η γλωσσική - κοινωνική ετερότητα και η ονοματολογία: μια κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση των κοζανίτικων επωνύμων.

Εισαγωγικά

Η ετερότητα, «η έλλειψη ομοιότητας κατά το είδος, τη θέση, την τάξη κ.λπ.» (βλ. Μπαμπινιώτης 1998:684) είναι μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα, η οποία χαρακτηρίζει και τη φύση στο σύνολό της, όπου η ομορφιά της προκύπτει από το γεγονός ότι τίποτα σ' αυτήν δε μοιάζει με οτιδήποτε άλλο, αλλά και όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας τους διατρέχοντάς τες και διαχρονικά αλλά και στη συγχρονική τους διάσταση. Η ετερότητα αυτή αντανακλάται σε κάθε πτυχή και έκφραση της συλλογικής πολιτισμικής ή άλλης έκφρασης μιας κοινωνίας, με ιδιαίτερα θαυμαστό μάλιστα τρόπο στη γλώσσα την οποία χρησιμοποιεί και μέσα από την οποία εκφράζεται (πβ. και Χατζησαββίδης 2000).

Γλώσσα και ετερότητα

Δεν κομίζει κανείς «γλαύκα εις Αθήνας» αν ισχυριστεί ότι εκείνο που χαρακτηρίζει μια γλώσσα είναι η διαφορετικότητα και όχι η ομοιογένεια και η ομοιομορφία. Τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας έχουν βέβαια την εσφαλμένη εντύπωση ότι μιλούν μια ενιαία και ομοιόμορφη γλώσσα, εντύπωση που δημιουργείται εκτός των άλλων και από την ύπαρξη σε κάθε οργανωμένη κοινωνία μιας με τεχνητό τρόπο κωδικοποιημένης και άνωθεν επιβεβλημένης γραπτής γλώσσας, η οποία είναι συνήθως λεπτομερώς ρυθμισμένη και τακτοποιημένη σε τρόπο ώστε να φαίνεται σε μεγάλο βαθμό ομοιογενής και ομοιόμορφη. Αυτή η εικόνα της γραπτής κωδικοποιημένης γλώσσας οδηγεί τους περισσότερους μη ειδικούς περί τα γλωσσικά θέματα να ταυτίζουν τη γλώσσα με τη γραπτή της μορφή και να θεωρούν –λανθασμένα– ότι η γλώσσα γενικά είναι ένα ομοιογενές και ομοιόμορφο σύνολο (πβ. επίσης Martinet 1976:164-165. Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης 1997:38-39).

Η γλωσσική πραγματικότητα όμως σε κάθε περίπτωση είναι εντελώς διαφορετική. Τα περί γλωσσικής ομοιογένειας είναι ένας καλοστημένος μύθος (πβ. Lyons 1995:44-47), ο οποίος χρησιμοποιείται κάθε φορά που εξυπηρετεί τους στόχους εκείνων που τον επινοούν, ενώ, όπως έχει επισημανθεί (Martinet 1969:130), καμιά κοινότητα δεν είναι γλωσσικά ομοιογενής και δεν υπάρχουν ούτε δύο άτομα που να χρησιμοποιούν μια γλώσσα με τον ίδιο τρόπο, αφού και τα πιο δομημένα στοιχεία της γλώσσας, όπως είναι η φωνολογία και η γραμματική, παρουσιάζουν

σημαντικές διαφορές κατά ομιλητές χωρίς να παρεμποδίζεται απ' αυτό το γεγονός η αμοιβαία κατανόηση (πβ. Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης 1997:38).

Η διαφορετικότητα που διακρίνει μια κοινωνία εκτείνεται σε δύο κυρίως άξονες. Ο ένας, ο οριζόντιος, αφορά τις διαφοροποιήσεις που οφείλονται στη γεωγραφία: τη γεωγραφική απόσταση που χωρίζει τα μέλη μιας κοινότητας, τους διαφορετικούς γείτονες που την πλαισιώνουν στα άκρα της, την εύκολη ή όχι επικοινωνία των ομιλητών μεταξύ τους που έχει να κάνει με γεωμορφολογικούς παράγοντες, όπως θάλασσα, βουνά, ποτάμια κ.λπ. Ο άλλος έχει να κάνει με τις διαφοροποιήσεις που σχετίζονται με την κοινωνική διαστρωμάτωση μιας κοινωνίας: τις επαγγελματικές, φυλετικές, εθνοτικές, πολιτιστικές ή ταξικές διακρίσεις, οι οποίες δημιουργούν διακεκριμένες κοινωνικές ομάδες και υποομάδες μέσα στο σώμα μιας κοινωνίας με σαφή διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά.

Οι γεωγραφικές και κοινωνικές αυτές διαφοροποιήσεις και ετερότητες απεικονίζονται με πολύ σαφή τρόπο μέσα στη γλώσσα, αφού αυτή χρησιμοποιείται στο πλαίσιο μιας κοινωνίας, για να ικανοποιήσει τις επικοινωνιακές της ανάγκες και να την εκφράσει· κι όσο μεγαλύτερη ανομοιομορφία και διαφοροποίηση παρουσιάζει μια κοινωνία, τόσο μεγαλύτερες εμφανίζονται και οι αποκλίσεις στη γλώσσα. Έτσι από τη μια διακρίνουμε τις γεωγραφικές διαλέκτους και τα γλωσσικά ιδιώματα ως απόρροια των γεωγραφικών διαφοροποιήσεων κι απ' την άλλη τις κοινωνικές διαλέκτους, οι οποίες χαρακτηρίζουν πληθυσμιακές ομάδες με διαφορετικά πολιτιστικά, επαγγελματικά ή οικονομικά γνωρίσματα.

Η έρευνα

Στην ανακοίνωση αυτή θα προσπαθήσουμε μέσα από τη μελέτη ενός συγκεκριμένου γλωσσικού υλικού, των κοζανίτικων επωνύμων, να διερευνήσουμε την ετερότητα (γλωσσική, κοινωνική, γεωγραφική ή άλλη) που αυτά κρυπτογραφούν. Το υλικό αντλήθηκε από μια παλιότερη εργασία μας με τίτλο *Κοζανίτικα Επώνυμα (1759-1916)*, η οποία με τη σειρά της στηρίχτηκε στο υλικό που υπάρχει στο Ιστορικό Αρχείο Κοζάνης· εκεί μεταξύ πολλών άλλων πολύτιμων για την τοπική ιστορία πηγών φυλάσσονται 35 κώδικες βαπτίσεων της Ιεράς Μητροπόλεως Σερβίων και Κοζάνης που χρονολογούνται από το έτος 1759 ως το έτος 1916, από όπου αποδελτιώθηκαν 2159 επώνυμα (βλ. σχετικά Ντίνας 1995:33).

Η Ονοματολογία

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση και το σχολιασμό των ευρημάτων της έρευνας, θα αναφερθούμε παρεκβατικά για λίγο στην επιστήμη της ονοματολογίας και στη συμβολή της

στην κατανόηση του ρόλου που αυτή διαδραματίζει στην καταγραφή των κοινωνικών συνθηκών άρα και των ετεροτήτων που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία.

Τα κάθε είδους ονόματα που δίνουν οι άνθρωποι σε τόπους, αντικείμενα και καταστάσεις αλλά και στους συνανθρώπους τους, είναι από τα πιο φορτισμένα πληροφοριακώς στοιχεία της γλώσσας. Είναι αλήθεια ότι συχνά όλοι μας έχουμε κάποτε αναρωτηθεί γιατί τόσο εμείς όσο και τόσοι άλλοι γνωστοί και άγνωστοι άνθρωποι γύρω μας έχουμε αυτό κι όχι διαφορετικό όνομα. Άλλα από τα ονόματα αυτά δείχνουν να έχουν φανερή τη σημασία τους, άλλα, ενώ τα θεωρούμε αυτονόητα, μόλις προσέξουμε λίγο περισσότερο διαπιστώνουμε πως μας είναι αδιευκρίνιστα και μοιάζουν χωρίς σημασία. Σίγουρα όμως κάθε οικογενειακό όνομα είχε κάποτε τη σημασία του κι αυτό ακριβώς το γεγονός αποτελεί το πρώτο ερέθισμα και για τον επιστήμονα γλωσσολόγο αλλά και για τον ευαίσθητο απλό χρήστη της γλώσσας, να διερευνήσει την καταγωγή και την αρχική σημασία των ονομάτων –και των επωνύμων ειδικότερα, μια έρευνα πολλαπλά σημαντική και ταυτόχρονα ελκυστική και ενδιαφέρουσα (πβ. Τριανταφυλλίδης 1982:3). Η γλωσσική επιστήμη δημιούργησε ειδικό κλάδο, την Ονομαστική ή Ονοματολογία (βλ. Συμεωνίδης 1992:11), ο οποίος ασχολείται με την επιστημονική έρευνα των κάθε είδους ονομάτων που δίνονται από τους ανθρώπους. Ήταν φυσικό η Ονοματολογία, εκτός από την καθαρώς γλωσσολογική προσέγγιση στα ονόματα, να χρησιμοποιήσει στοιχεία και μεθόδους και από άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως η αρχαιολογία, η γεωγραφία, η λαογραφία, η ιστορία, η ανθρωπολογία, και βέβαια η κοινωνιολογία.

Τα ονόματα που δίνονται στους ανθρώπους, τα ανθρωπωνύμια, συνιστούν μια πανάρχαια πανανθρώπινη συνήθεια, που έχει ως βάση της τη λαϊκή δοξασία ότι το όνομα έχει κάποια μαγική δύναμη και συνδέεται με έναν ιδιαίτερο τρόπο με το άτομο που το φέρει. Έτσι, για παράδειγμα, μερικές φορές τα ονόματα δηλώνουν την ιδιότητα που οι ονοματοδότες πιστεύουν, θέλουν ή εύχονται και ελπίζουν να έχει ο επονομαζόμενος (ευχετικά ονόματα), πβ. τα αρχαιοελληνικά Θεόδοτος και Πολύβιος, τα χριστιανικά Ευσέβιος και Χριστοφόρος, τα νεοελληνικά Ζήσης και Πολυχρόνης, Σταμάτα και Αγόρω (βλ. και Βαγιακάκος 1963-64:148). Η ονοματοθεσία γινόταν πάντοτε με πολύ μεγάλη επιμέλεια, καθώς θεωρούνταν ότι ένα καλό όνομα θα είχε σημαντική επίδραση στην τύχη του ανθρώπου που θα το έφερε για όλη του τη ζωή. Είναι αναμφισβήτητο από την άλλη το γεγονός ότι η ονοματοθεσία σχετίζεται στενά με τον ιστορικό βίο κάθε λαού, τις περιπέτειές του, τις ιδιαίτερες κλίσεις και τη νοοτροπία του και αντλεί σημαντικό μέρος του υλικού της από τις καθημερινές ασχολίες των ανθρώπων, από περιστατικά της ζωής τους και από τα αντικείμενα με τα οποία έρχεται σε επαφή.

Κάποια εποχή το όνομα που έφερε ένας άνθρωπος, και κυρίως αυτό που επικράτησε να ονομάζεται «επώνυμο», είχε λειτουργική αξία και άμεση σχέση με το επάγγελμα ή την καταγωγή εκείνου που το έφερε, με τα σωματικά, ηθικά ή άλλα χαρακτηριστικά του, και μάλιστα δημιουργούνταν με βάση αυτά. Έτσι ένας *Σαμαράς*, για παράδειγμα, υποδηλώνει το επάγγελμα που ασκούσε ο έτσι επωνομαζόμενος κι ένας *Κουτσογιάννης* δεν μπορεί παρά να λεγόταν *Γιάννης* και να ήταν κουτσός. Αργότερα αυτή η λειτουργική σχέση μετατρέπεται σε εντελώς συμβατική και αποτελεί ένα αυθαίρετο σημείο αναγνώρισης ατόμων - απογόνων τού συγκεκριμένου προσώπου, οι οποίοι το φέρουν πλέον μόνο για λόγους ιστορίας και παράδοσης, πβ. και Κατσάνης 1990:41-42. Το επώνυμο αποτελεί πλέον αντικείμενο ιστορικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν όχι μόνο τα παρωνύμια (ή παρατσούκλια, παρονόματα κ.λπ., βλ. Ντίνας 1995:89), αλλά και τα δηλωτικά επαγγέλματος (π.χ. Μυλωνάς) ή τόπου καταγωγής (π.χ. Μωραΐτης) κ.λπ.

Μετά από αυτά συνάγεται εύκολα το συμπέρασμα ότι τα επώνυμα είναι αποτέλεσμα των επιδράσεων της ιστορικής πορείας μιας γλωσσικής κοινότητας και της λαϊκής ψυχολογίας, η οποία διασώζει στο πέρασμα του χρόνου τις εθνικές μνήμες και τους φυλετικούς δεσμούς μιας κοινωνίας. Η πραγματικότητα αυτή καθιστά τη μελέτη των ανθρωπωνυμίων πολλαπλά χρήσιμη, αφού αποτελούν τη ζωντανή παρακαταθήκη της γλώσσας, της ιστορίας, της λαογραφίας, των ηθών και εθίμων ενός έθνους. Από τη μελέτη τους μπορούμε να εξαγάγουμε πολύτιμα και ασφαλή συμπεράσματα που θα βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση της ιστορικής πορείας ενός λαού: μπορούμε να δούμε τους διαφορετικούς τρόπους από τους οποίους κατάγονται οι άνθρωποι που συγκροτούν μια κοινότητα μαζί με τις διάφορες πληθυσμιακές μεταβολές, εποικήσεις και μεταναστεύσεις, τις διαφορετικές γλώσσες που ενδεχομένως μιλούσαν, τα διαφορετικά επαγγέλματα που ασκούσαν, τις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις στις οποίες ανήκαν, τα διαφορετικά σωματικά και ψυχικά τους χαρακτηριστικά. Μπορούμε ακόμα να ανιχνεύσουμε τις διάφορες πολιτιστικές περιπέτειές τους, να καταγράψουμε την εθμική τους παράδοση, τη θρησκευτική τους πίστη, τις προλήψεις και δεισιδαιμονίες τους, τον πολιτισμό και, τέλος, να εντοπίσουμε το συγχρωτισμό και την επικοινωνία τους με άλλους λαούς καθώς και τις επιδράσεις που ανταλλάχθηκαν.

Με την έννοια αυτή στα επώνυμα αντανakλάται η πολλαπλή ετερότητα που χαρακτηρίζει μια κοινωνία ανθρώπων, γεγονός που καθιστά τη μελέτη τους χρήσιμη και ενδιαφέρουσα. Επώνυμα, για παράδειγμα, που εξαίρουν τη σωματική δύναμη και το ψυχικό σθένος των ανθρώπων ανταποκρίνονται σε ηρωικές εποχές, άλλα που δηλώνουν αξιώματα αντανakλούν την ταξική διαφοροποίηση και την κοινωνική διαστρωμάτωση μιας κοινωνίας, άλλα, τέλος, που σατιρίζουν

σωματικά ή ψυχικά ελαττώματα των ανθρώπων καταδεικνύουν την εύθυμη διάθεση ενός λαού και το ειρωνικό του πνεύμα.

Τα αποτελέσματα

Στο σώμα των κοζανίτικων επωνύμων που είχαμε στη διάθεσή μας για την έρευνα απαντούν – εκτός των ελληνικής προέλευσης – και επώνυμα τα οποία έλκουν την καταγωγή τους από κάποια λέξη προερχόμενη από μία από τις γειτονικές βαλκανικές γλώσσες ή κάποια μακρινότερη δυτικοευρωπαϊκή, ή φέρουν παραγωγική κατάληξη ή πρώτο συνθετικό από μία από αυτές τις γλώσσες. Όσον αφορά τη θεματική τους κατηγοριοποίηση τα επώνυμα διακρίνονται συνήθως (βλ. Τριανταφυλλίδης 1982:11 κ.ε. και Ντίνας 1995:75 κ.ε.) σε πατρωνυμικά, μητρωνυμικά, εθνικά ή πατριδωνυμικά, επαγγελματικά και παρωνύμια.

Κατά γλώσσα η κατάσταση μπορεί να περιγραφεί ως εξής:

α. τουρκική: Από τα 2159 επώνυμα του δείγματος τα 385 (ποσοστό 17,83%) έχουν κάποιο στοιχείο που μαρτυρεί κάποιου είδους σχέση με την τουρκική γλώσσα.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των τουρκικής προέλευσης ονομάτων (223, 57.92%) είναι παρωνύμια, π.χ.: *Γκάγκαλιας* (< το τουρκικό gaga "ράμφος" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li), *Ζάβαλης* (< το τουρκικό zavalli "δυστυχισμένος, καημένος"), *Καπλάνης* (< το κοινό νεοελληνικό καπλάνι, άνθρωπος ακατάβλητος, θηρίο κι αυτό < το τουρκικό kaplan "τίγρη"), *Λαφαζάνης* (< το τουρκικό lâfazan "φλύαρος, ψωροπερήφανος"), *Μπορνοκτζής* (< το τουρκικό burun "μύτη" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -çi, "μυταράς"), *Μπόσκος* (< το τουρκικό bos "άδειος, χαλαρός" + την παραγωγική υποκοριστική κατάληξη -κος), *Ντεληγιάννης* (< το τουρκικό deli "τρελός" + Γιάννης), *Παρτάλας* (< το τουρκικό partal "κουρέλι"), *Σακαλής* (< το τουρκικό sakallî "γενειοφόρος"), *Τζιφούτης* (< το τουρκικό zifit, ειρωνικά και περιφρονητικά "Εβραίος", μεταφορικά "τσιγκούνης"), *Τοπάλης* (< το τουρκικό topal "κουτσός"), *Χατζηλάρης* (< το τουρκικό hacilar, πληθυντικός της τουρκικής λέξης hacı "χατζήδες, προσκυνητές", *Χορόζης* (< το τουρκικό horoz "κόκορας").

Τα 113 από αυτά (ποσοστό 29.09%) αφορούν επώνυμα τα οποία δηλώνουν κάποιο επάγγελμα που το όνομά του έχει ή τουρκική προέλευση ή μόνο τουρκική παραγωγική κατάληξη ή πρόθεμα, π.χ.: *Αραμπατζής* (< το τουρκικό arabacı "καραγωγέας"), *Ζαρζαβατζής* (< το τουρκικό zerzevatçi "οπωροπώλης"), *Κανταρτζής* (< το τουρκικό kantarcı "ζυγιστής, κατασκευαστής κανταριών"), *Κεχαγιάς* (< το τουρκικό kâhya "επόπτης, διαχειριστής"), *Κιρατζής* (< το τουρκικό kiracı "ενοικιαστής, αγωγιάτης"), *Κοντουράς* (< το τουρκικό kundura "παπούτσι" < το αρχαιοελληνικό κόθορνος, αντιδάνειο), *Μουταφτζής* (< το τουρκικό mutaf + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -ci "αυτός που κάνει χοντρά σχοινιά, ή καλύμματα αλόγων"),

Μπαζντάρης (< το τουρκικό bazdar "γερακάρης"), *Μπακήρης* (< το τουρκικό bakir "χαλκός", πβ. και επώνυμο *Χαλκιάς*), *Ναλμπάντης* (< το τουρκικό nalband "πεταλωτής, κτηνίατρος"), *Οστάς* (< το τουρκικό usta "αρχιτεχνίτης"), *Πινιρτζής* (< το τουρκικό peynirci "τυρέμπορος"), *Σαχατλής* (< το τουρκικό saatçi "ωρολογάς"), *Τζιφτζής* (< το τουρκικό ziftçi "αγρότης"), *Τουφεκτσής* (< το τουρκικό tüfekçi "οπλοπώλης, οπλοποιός"), *Χαλβατζής* (< το τουρκικό helvacı "χαλβατζής"), *Χαντζής* (< το τουρκικό hancı "ξενοδόχος, ιδιοκτήτης χανιού").

Τα 22 (5.71%) είναι πατρωνυμικά ή μητρωνυμικά, π.χ.: *Ζενέλος* (< το τουρκικό βαπτιστικό Ζεϊνέλ), *Μουράτης* (< το τουρκικό βαπτιστικό Murat "επιθυμία"), *Μπεγίνας* (< μπεγίνα < το τουρκικό bey "κύριος" + τη θηλυκή παραγωγική κατάληξη -ίνα).

Τα 20 (5.19%) δηλώνουν καταγωγή ή είναι εθνικά, π.χ.: *Δράμαλης* (< το όνομα της πόλης Δράμα + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li), *Ισταμπούλους* (< το τουρκικό όνομα της Κωνσταντινούπολης, Istanbul + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li), *Καραμποναρλής* (< Karabunar, σημερινή Μαυροπηγή του νομού Κοζάνης, + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li), *Μαντζιάρης* (< το τουρκικό macar "Μαγυάρος, Ούγγρος"), *Μόραλος*, -ης (< το τουρκικό Mora "Μοριάς" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li), *Μποσνάκος* (< το τουρκικό bosnak "Βόσνιος"), *Νεβέσκαλης* (< το όνομα του χωριού Νέβεσκα, σημερινό Νυμφαίο του νομού Φλώρινας, + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li), *Ρώμπαπας* (< το τουρκικό gum "ρωμιός" + παπάς, "ελληνοπαπάς").

Τα 7 (1.82%), τέλος, δηλώνουν αξίωμα, π.χ.: *Βέιος* (< το τουρκικό bey "κύριος"), *Μουχτάς* (< το τουρκικό muhtar "προεστός, δημογέροντας"), *Μπασιάς* (< το τουρκικό bash "κεφάλι"), *Ομπασης* (< το τουρκικό on "δέκα" + το τουρκικό bash "κεφάλι", δέκαρχος), *Πασιάς* (< το τουρκικό pasha "πασάς").

Οι τουρκικές παραγωγικές καταλήξεις που εμφανίζουν μεγάλη συχνότητα στα κοζανίτικα επώνυμα είναι οι: -ci που δηλώνει κυρίως επάγγελμα, -li που δηλώνει κυρίως τόπο καταγωγής, και -oglu που αντιστοιχεί στην ελληνική κατάληξη -ίδης, -όπουλος. Το πιο συχνό πρόθεμα είναι το kara- που σημαίνει κυρίως «μαύρος».

β. σλαβική: Σαφώς λιγότερα από τα τουρκικής προέλευσης επώνυμα (126, ποσοστό 5.84%) είναι όσα έχουν ένα στοιχείο που μαρτυρεί σχέση με κάποια σλαβική γλώσσα της περιοχής, κυρίως τη βουλγαρική και τις διαλέκτους της, τη γλώσσα της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (FYROM) (πβ. Ντίνας 2002) και τη σλαβομακεδονική του ελληνικού χώρου.

Τη μερίδα του λέοντος έχουν στην κατηγορία αυτή τα παρωνύμια (83 επώνυμα, ποσοστό 67.48%), π.χ.: *Βελίκαρης* (< το σλαβικό velik "μεγάλος"), *Γκαλένης* (< το σλαβικό galen "χαϊδεμένος"), *Γκήπας* (< το σλαβικό gīb "μανιτάρι"), *Ζάικος* (< το σλαβικό zaek "λαγός"),

Κουκορόζης (< το τουρκικό kokoroz, κι αυτό < το σλαβικό kukuruz "καλαμπόκι"), *Λίγκας* (< λίγκα, λεκές, ακαθαρσία, κι αυτό < το σλαβικό liga "σάλιο"), *Λιούτας* (< το σλαβικό ljut "καυτερός, άγριος"), *Μαλέσκος* (< το σλαβικό maleško < υποκοριστικό του malík "μικρός"), *Μπλιούρας* (< το σλαβικό bel "άσπρος" + την παραγωγική κατάληξη -ούρας > Μπλιούρας "ασπριδερός", και με την κώφωση των βορείων ιδιωμάτων (πβ. Κατσάνης & Ντίνας 2003) > Μπλιούρας), *Μπούκας* (< το σλαβικό buka "μεγάλη οξιά", μεταφορικά άνθρωπος άξεστος, απελέκητος), *Ντρόμπλας* (< το σλαβικό dropla "γαλοπούλα"), *Ρέπας* (< το σλαβικό rep "ουρά"), *Σιόπης* (< το σλαβικό sjour που σημαίνει τον κάτοικο της δυτικής Βουλγαρίας, ταυτίζεται όμως με τις σημασίες "βλάκας, χοντροκέφαλος", πβ. Parahagi 1974:1155, Μπόγκας 1966:246), *Τρούπκος* (< το σλαβικό trup "κορμός, σκελετός" + την υποκοριστική παραγωγική κατάληξη -πικος, βλ. σχετικά Κατσάνης & Ντίνας 2003), *Χλιάπας* (< το σλαβικό hljar "ψωμί").

Τα 22 (ποσοστό 17.89%) είναι πατρωνυμικά ή μητρωνυμικά, π.χ.: *Κοκόλτζιος* (< Kokoľze < Κοκόλης, υποκοριστικό του βαπτιστικού Νικόλαος), *Λέντζης* (< Lenže, σλαβικό υποκοριστικό του βαπτιστικού Ελένη), *Λιούμπας* (< το σλαβικό βαπτιστικό Ljuba "αγάπη", πβ. Αγάπιος), *Νίτζιος* (< το σλαβικό Νίσο, υποκοριστικό < το βαπτιστικού Νικόλαος), *Στανκοβιάς* (< το Στανκουβιά που σημαίνει "η γυναίκα ή νύφη του Στάνκου" κατά το σχήμα: βαπτιστικό + παραγωγική κατάληξη -βιά, βλ. Ντίνας 1995:111· το Στάγκος < το σλαβικό Stanko, υποκοριστικό του βαπτιστικού Stan), *Στεπάνινας* (< Στεπάνινα, ανδρωνυμικό του σλαβικού βαπτιστικού Stepan = Στέφανος), *Τράϊας* (< Τράϊας, υποκοριστικό του βαπτιστικού Trajan, όνομα που επιχωριάζει στους σλαβόφωνους της περιοχής).

Τα 12 (9.76%) δηλώνουν επάγγελμα, π.χ.: *Βαγινάς* (< βαγένι "βαρέλι για κρασί", ίσως < το σλαβικό vagan), *Γκοβιντάρος* (< το σλαβικό gonedar "βοσκός μεγάλων ζώων, αγελαδάρης", πβ. και επώνυμο *Γελαδάρης*), *Κούϊας* (< το σλαβικό kujja "πεταλωτής"), *Ντούρβας* (< το σλαβικό drvo "ξύλο, δένδρο", πβ. και επώνυμο *Ξυλοφόρος*), *Πάικος* (< το σλαβικό rajak "αράχνη, υφαντής"), *Προκόβας* (< ποκρόβι "κλινοσκεπάσμα", κι αυτό < το σλαβικό rokron "σάβανο"), *Σιάτρας* (< το σλαβικό sjatra "σκηνή, τέντα", πβ. και επώνυμο *Τσιάρδας* < το τουρκικό çardak "παράγκα, καλύβα"), *Σκώταρ* (< το αρχαίο σλαβικό skotar "βοσκός", πβ. και Οικονόμου 1991:270).

Τα 9 (ποσοστό 7.14%) δηλώνουν καταγωγή ή εθνικότητα, π.χ.: *Ζαγορίτης* (< το τοπωνύμιο Ζαγόρι + την παραγωγική κατάληξη -ίτης, κι αυτό < το σλαβικό zad "πίσω" + gora "βουνό"), *Καζάκης* (< το τουρκικό ή σλαβικό kazak "κοζάκος"), *Μπιτουλιάνος* (< Bitola, το σλαβικό όνομα της πόλης Μοναστήρι, + την παραγωγική κατάληξη -ιάνος), *Σύρπος* (< το σλαβικό sîrb "Σέρβος").

Τέλος, τα 2 (ποσοστό 1.63%) δηλώνουν αξίωμα: *Κράϊας*, *Κράλιας* (< το σλαβικό kral "βασιλιάς").

Οι συχνότερες παραγωγικές κατάληξεις σλαβικής προέλευσης είναι: η υποκοριστική κατάληξη -τος < τη σλαβική παραγωγική κατάληξη -ze, η παραγωγική κατάληξη -κος, κυρίως υποκοριστική κι αυτή.

γ. αλβανική: Τα επώνυμα τα οποία φαίνεται να έχουν κάποια σχέση με την αλβανική γλώσσα ή τα αρβανίτικα του ελλαδικού χώρου είναι 114 (ποσοστό 5.28%).

Πάνω από τα μισά από αυτά (65, ποσοστό 57.02%) είναι παρωνύμια, π.χ.: *Γκιάτας* (< το αλβανικό gjatë "ψηλός, μακρύς"), *Ζάβας* (< ζάβα, τοκάς, πόρπη, κόπιτσα, πβ. αλβανικό zanë-a και το κουτσοβλαχικό zava), *Ζέκης* (< το αλβανικό zekth-i "οίστρος, βοϊδόμυγα, αλογόμυγα"), *Ζώτος* (< το αλβανικό zot-i "κύριος, αφέντης, Θεός, άξιος"), *Κόκας* (< το αλβανικό kokë-a "κεφάλι"), *Λάλας* (< λαλάς, θείος, πβ. το κουτσοβλαχικό lala "θείος" και το αλβανικό lalë-a, lâlâ "κηδεμόνας"), *Μοίρας* (< το αλβανικό mire "καλός"), *Μπέσας* (< το αλβανικό besë-a "πίστη, θρησκεία"), *Μπίθας* (< το αλβανικό bythë-a "ο πισινός, ο κώλος"), *Ντραγκόγιας* (< το αλβανικό dragoi "δράκος"), *Πλιάκης* (< το αλβανικό plak-u ή το κουτσοβλαχικό pleaca "ο γέροντας"), *Χατζημπύρος* (< το τουρκικό haci "προσκυνητής" + το αλβανικό bir "γιος, τέκνο").

Τα 23 (ποσοστό 20.18%) δηλώνουν καταγωγή ή εθνικότητα, π.χ.: *Γκέκας* (< το αλβανικό gegë-a "κάτοικος της Γκεγκουριάς"), *Γκόρας* (< το αλβανικό Gora, επαρχία της ΒΑ Αλβανίας), *Δάρδας* (< το όνομα του χωριού Δάρδα < το αλβανικό Dardhë "αχλαδιά"), *Λιάπης* (< λιάπης "αρβανίτης" < το αλβανικό Liap, όνομα μιας από τις τέσσερις αλβανικές φυλές, μουσουλμάνος της Λιαπουριάς (Labëria) στη Νότια Αλβανία), *Πιπήλιος* (από το χωριό Pepeli της Αλβανίας), *Σκρέτας* (< την αλβανική κωμόπολη Shkreta στην περιοχή της Κρόγιας), *Τρίσκας* (από το όνομα του αλβανικού χωριού Treska), *Τσιάμης* (< τσάμης, ονομασία των Αλβανών της Τσαμουριάς στα νότια της Αλβανίας), βλ. και Κολλέκα 1982.

Τα 22 (ποσοστό 19.3%) είναι πατρωνυμικά ή μητρωνυμικά, π.χ.: *Γκίκας* (< παρωνύμιο αλβανικής καταγωγής που σημαίνει νικητής, Νικήτας, βλ. Κολλέκα 1982:29), *Γκίνος* (< το αλβανικό βαπτιστικό Gjini = Γιάννης), *Λέκας* (< το αλβανικό βαπτιστικό Lekë-a = Αλέξανδρος).

Λίγα από αυτά (7 επώνυμα, ποσοστό 6.14%) δηλώνουν επαγγελματική ενασχόληση, π.χ.: *Κατζικάς* (< κατσικά, κι αυτό < το αλβανικό kats ή το τουρκικό keçi, Ανδριώτης 1971:153, + την παραγωγική κατάληξη -άς), *Ντέρος* (< το αλβανικό derë "πόρτα", πβ. και επώνυμα *Πορτατζής*, *Καπιτζόγλου* (< τουρκ. karici + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -oglu "πορτιέρης"), *Στούπης* (ίσως και < το αλβανικό shturë-a "το στουπί, το πόμα", πβ. Οικονόμου 1991:382).

Κανένα από αυτά δε δηλώνει αξίωμα.

Η μόνη παραγωγική κατάληξη αλβανικής καταγωγής που επιδίδει στα επώνυμα της Κοζάνης είναι η: -ούσης < το αλβανικό -ush, υποκοριστική.

δ. δυτικοευρωπαϊκές - νεολατινικές γλώσσες: Λίγα είναι (47, 2.18%), όπως αναμενόταν άλλωστε, τα επώνυμα τα οποία έχουν σχέση με κάποια δυτικοευρωπαϊκή ή νεολατινική γλώσσα. Η μεγάλη τους πλειοψηφία (36) δέχεται ιταλικές επιδράσεις, ενώ τα υπόλοιπα μοιράζονται οι άλλες γλώσσες με πρώτη τη βενετική (8).

Το μεγαλύτερο ποσοστό τους (21 επώνυμα, 53.19%) είναι παρωνύμια, π.χ.: *Καραματσούκας* (< το τουρκικό kara "μαύρος" + ελληνικό ματσούκα < το βενετικό mazzoca κι αυτό < το λατινικό maxuca), *Καραμούζας* (< καραμούζα κι αυτό < το ιταλικό cogna muza "ποιμενική φλογέρα"), *Μαλαφάρης* (< το ιταλικό malaffare όπως απαντά σε φράσεις σαν το gente di malaffare "υπόκοσμος").

Τα 12 επώνυμα (25.53%) δηλώνουν κάποια επαγγελματική ενασχόληση, π.χ.: *Γκρανατήρος* (< το ιταλικό granatiere "στρατιώτης, ψηλόσωμος, δυνατός και με ωραία εμφάνιση"), *Καζαμίας* (< το ιταλικό casamia "αστρολόγος"), *Κορδοβαντζής* (< το ιταλικό cordovane "δέρμα επεξεργασμένο στην Cordoba" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -ci), *Μπαρμπέρης* (< το ιταλικό barbiere "μπαρμπέρης, κουρέας"), *Μπερέτος* (< το ιταλικό berrétto "σκούφος"), *Σολδάτος* (< το ιταλικό soldato "στρατιώτης, μεταφορικά μαχητής"), *Ταλιδώρος* (< το ιταλικό taglia d' oro "χρυσόχοος"), *Τσουκαλός* (< τσουκάλι + την παραγωγική κατάληξη -άς < το ιταλικό zucca).

Τα 10 από αυτά (21.28%) είναι πατρωνυμικά ή μητρωνυμικά, π.χ.: *Μαντώνας* (< το ιταλικό madonna "δέσποινα, κυρία"), *Ρόκος* (< το ιταλικό βαπτιστικό Rocco, πβ. Μπούτουρας 1912:121), *Σορτζοάνος* (< σιόρ, κι αυτό < το ιταλικό signiore "κύριος" + Τζοάνος = Ιωάννης, "κυρ Γιάννης", πβ. Τριανταφυλλίδης 1982:15, Μπούτουρας 1912:118, *Στίνης* (< το γαλλικό βαπτιστικό Estienne, Etienne = Στέφανος, πβ. Μπούτουρας 1912:118, Τριανταφυλλίδης 1982:15), *Τζάνης* (ο Τριανταφυλλίδης 1982:15 παράγει το επώνυμο Τζάνης από το βενετικό Zuane = Γιάννης, ο Μπούτουρας 1912:119 από το γαλλ. Jean).

Τα 2 καταγωγή ή εθνικότητα: *Αγγλογάλλος*, *Φραντζέζος*.

Τέλος, 1 δηλώνει αξίωμα: *Κόντης* (< κόντης < το ιταλικό conte, κι αυτό < το λατινικό comes).

Εάν στο συγκεκριμένο υλικό των 2159 επωνύμων επιχειρηθεί ειδολογική κατηγοριοποίηση, έχουμε κατά θεματική κατηγορία τα εξής αποτελέσματα:

Παρωνύμια 903 (ποσοστό 41.82%), που αποτελούν και την πολυπληθέστερη κατηγορία επωνύμων. Θεματικά τα παρωνύμια μπορεί να εκφράζουν σωματικές ιδιότητες: *Γκαβοθανάσης*, *Κόκας* (< το αλβανικό kokë-a "κεφάλι"), *Σαρής* (< το τουρκικό sarı "κίτρινος, ξανθός, χλωμός, ελεεινός"), *Στραβόστομος*: ψυχικές, πνευματικές, ηθικές και άλλες ιδιότητες: *Βερίανης* (< το

τουρκικό *vıran* "ερείπιο, κατεστραμμένος"), *Ζουρλογιάννης*, *Σιόπης* (< το σλαβικό *sjor*, κάτοικος της δυτικής Βουλγαρίας, κυρίως όμως με τις σημασίες "βλάκας, χοντροκέφαλος", πβ. Parahagi 1974:1155, Μπόγκας 1966:246)· παρομοιώσεις με ζώα: *Γάτος*, *Ζάικος* (< το σλαβικό *zaek* "λαγός"), *Καλιακούδας* (< καλιακούδα, ο κολιοός, η κάργα, είδος μικρού πτηνού), *Σκαρκαλάς* (< σκαρκάλι, είδος εντόμου)· παρομοιώσεις με φυτά: *Βουλιάρας* (< βάβουλας, το έντομο μπούρμπουλας + τη μεγεθυντική παραγωγική κατάληξη -άρας), *Γκήπας* (< το σλαβικό *gĭb* "μανιτάρι"), *Καρπούζας* (< το τουρκικό *karpuz* "καρπούζι"), *Μπαμπαράγκας* (< μπαμπαράγκα, είδος τσουκνίδας)· αντικείμενα από την καθημερινή ζωή: *Γκάστιας* (< το σλαβικό *gashti* "σώβρακο"), *Καλότας* (< το ιταλ. *cal(l)ota* "κάλυμμα του κεφαλιού σαν σκουφί, καπάκι, καλύπτρα"), *Μπόντζας* (< το κουτσοβλαχικό *bondza* "πρόχειρος φούρνος από χόμα", Παπανικολάου 1973)· καιρό και χρόνο: *Αντάρης* (< αντάρα), *Ζώρας* (< το σλαβικό *zora* "αυγή"), *Νεδέλκος* (< το σλαβικό *nedelja* "Κυριακή"), *Χαλάζας* (< χαλάζι)· συγγένεια και ηλικία: *Γαμβρογεώργος*, *Βελής* (< το τουρκικό *veli* "κηδεμόνας, συγγενής, άγιος"), *Δέτσικας* (< το σλαβικό *decko* "παιδάκι"), *Μίγκος* (< το κουτσοβλαχικό *mingu* "μικρό παιδί", Parahagi 1974:800), *Πλιάκης* (< το αλβανικό *plak-u* ή το κουτσοβλαχικό *pleaca* "ο γέροντας", Parahagi 1974:996, 1002, πβ. και Οικονόμου 1991:419, 439).

Πατρωνυμικά ή Μητρωνυμικά 650 (ποσοστό 30.11%), από τα οποία 465 Πατρωνυμικά, π.χ. *Αναστασίου*, *Γεωργάκας*, *Λαζάρου*, *Χαρισίου*, και 185 Μητρωνυμικά, π.χ. *Αγόρας* (< το βαπτιστικό Αγόρω, κι αυτό < αγόρι), *Βελίκους* (< Βελίκο = Βασιλική ή Πασχαλιά), *Νάτσινας* (< Νάτσινα, ανδρωνυμικό του Νάτσιο, υποκοριστικό του βαπτιστικού Αθανάσιος, πβ. Μπουντώνας 1892:68), *Γιαννοβιάς* (< Γιαννουβιά "η γυναίκα ή νύφη του Γιάννη", πβ. Μπόγκας 1966:201, Κατσάνης 1982).

Επαγγελματικά 291 (ποσοστό 13.48%), τα οποία θεματικά αναφέρονται στην ποιμενική ζωή: *Βουβαλάρης* (< βουβάλι + την παραγωγική κατάληξη -άρης), *Κριαράς* (< κριάρι + την παραγωγική κατάληξη -άς), *Σκώταρ* (< το αρχαίο σλαβικό *skotar* "βοσκός", πβ. και Οικονόμου 1991:270), *Τζιομπάνος* (< το τουρκικό *çoban* "βοσκός")· στη γεωργική ζωή: *Γεννηματάς* (< γεννήματα, γεωργικά προϊόντα), *Κροκιάς* (< κροκάς, αυτός που καλλιεργεί ή επεξεργάζεται κρόκο), *Ζαρζαβατζής* (< το τουρκικό *zerzevatçi* "οπωροπώλης"), *Μπαχτζιβάνος* (< το τουρκικό *bahçıvan* "κηπουρός")· στην εργατική και συντεχνιακή ζωή: *Κάλφας* (< το τουρκικό *kalfa* "αρχιτεχνίτης, ειδικευμένος τεχνίτης"), *Μαστορογιάννης* (< μάστορας < το μεσαιωνικό ελληνικό μαΐστωρ, κι αυτό < το λατινικό *magister*), *Ντούβαρης* (< το τουρκικό *duvar* "τοίχος"), *Οστάς* (< το τουρκικό *usta* "αρχιτεχνίτης")· στην ασχολία με το ξύλο: *Βαγινάς* (< βαγένι "βαρέλι για κρασί"), *Πορτατζής* (< πόρτα + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -ci), το πετσί:

Κορδοβαντζής (αυτός που κατασκευάζει κορδοβάνια (δέρματα) < το ιταλ. cordovane "δέρμα επεξεργασμένο στην Cordoba" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -ci), *Νταμπάκος* (< το τουρκικό tabak "βυρσοδέψης"), τον πηλό: *Λαϊνάς* (< λαγήνι και λαήνι + την παραγωγική κατάληξη -άς), *Μπαρδάκας* (< το τουρκικό bardak "αγγείο για νερό"), το μετάξι: *Ατλαζής* (< το τουρκικό / αραβ. atlas "ατλάζι, είδος γυαλιστερού υφάσματος από μετάξι"), *Μουταφτζής* (< το τουρκικό mutaf + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -ci "αυτός που κάνει χοντρά σχοινιά, ή καλύμματα αλόγων"), το μαλλί: *Βελέντσας* (< βελέντζα, μάλλινο χοντρό κλινοσκέπασμα), *Νυφαντής* (< υφαντής), το ντύσιμο: *Αλατζιατζής* (< το τουρκικό alaca "είδος υφάσματος", *Προκόβας* (< ποκρόβι "κλινοσκέπασμα"), την τροφή: *Αλευράς*, *Νημπλητζής* (< νιμπιλμπί < το τουρκικό leblebi "στραγάλια"), τα μέταλλα: *Μαχαιράς*, *Μπακήρης* (< το τουρκικό bakir "χαλκός", πβ. και επώνυμο *Χαλκιάς*), το εμπόριο και τις μεταφορές: *Κατζιαούνης* (< κατσαούνης "γυρολόγος", πβ. Μπόγκας 1964:169), *Κιρατζής* (< το τουρκικό kiracı "ενοικιαστής, αγωγιάτης").

Όσα δηλώνουν κοσμικό ή εκκλησιαστικό αξίωμα είναι 43 (ποσοστό 1.99%), π.χ.: *Αμέταγας* (< το τουρκικό βαπτιστικό Αχμέτ + aga "κύριος"), *Δούκας* (< δούκας, αξίωμα στο Βυζάντιο, πβ. και Μπούτουρας 1912:103), *Ευταζίας* (από το εκκλησιαστικό αξίωμα ευταξίας < ευ + τάξη, πβ. Βαγιακάκος 1959:213), *Τζιαούσης* (< το τουρκικό zanus "υπαξιωματικός").

Πατριδωνυμικά ή Εθνικά είναι 188 (ποσοστό 8.71%), π.χ. *Βεριώτης*, *Κρασιώτης*, *Δαρδιώτης* (< το όνομα του χωριού Δάρδα, κοντά στην Κορυτσά), *Μόραλος* (< το τουρκικό Mora "Μοριάς" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li, πβ. και επώνυμο *Μωραϊτής*).

Συζήτηση των αποτελεσμάτων

A. Γλωσσικές παρατηρήσεις

α. Η συνύπαρξη γλωσσικών στοιχείων από τόσες πολλές γλώσσες (ελληνική, ασφαλώς, τουρκική, βουλγαρική ή άλλη σλαβική γλώσσα, αλβανική, νεολατινική ή άλλη δυτικοευρωπαϊκή) σε ένα τόσο μικρό γεωγραφικά χώρο, όπως είναι μια ολιγάριθμη πληθυσμιακά πολίχνη του 19ου αιώνα, είναι το πρώτο εντυπωσιακό στοιχείο το οποίο παρατηρεί κανείς μελετώντας τα κοζανίτικα επώνυμα αυτής της περιόδου. Η εξήγηση δίνεται βέβαια από την ίδια τη γεωγραφία και την ιστορία: η περιοχή αυτή γλωσσικά βρίσκεται στα όρια των συμπαγών νεοελληνικών ιδιωμάτων και αυτού που στη γλωσσολογία ονομάζουμε *γλωσσική μεταβατική περιοχή* (βλ. Κατσάνης & Ντίνας 2003). Πρόκειται για μια περιοχή που φτάνει μέχρι

τα Σκόπια, ένθεν και ένθεν της οποίας έχουμε αμιγείς γλωσσικές περιοχές, ελληνόφωνη και σλαβόφωνη, ενώ στο εσωτερικό της, σε γειτονία και διάσπαρτες συναντούμε ετερόκλητες γλωσσικές ομάδες: ελληνόφωνες, σλαβόφωνες, βλαχόφωνες και αλβανόφωνες, με επικρατέστερες στο νότο τις ελληνόφωνες και στο βορρά τις σλαβόφωνες. Απ' την άλλη μεριά είναι γνωστή η για πάνω από 500 χρόνια συνύπαρξη των πληθυσμών αυτών με τους Τούρκους κατακτητές. Η γλωσσική αυτή πραγματικότητα αποτυπώνεται νομίζουμε εύγλωττα στα επώνυμα της Κοζάνης, αφού 672 από τα 2159 (ποσοστό 31.13%) επώνυμα έχουν λεξιλογικού κυρίως ή κάποιου άλλου τύπου γλωσσικές επιδράσεις από κάποια από τις παραπάνω γλώσσες.

β. Η ταυτόχρονη συνύπαρξη και χρήση αυτών των γλωσσών απεικονίζεται με σαφήνεια στην περίπτωση των επωνύμων που δηλώνουν την ίδια επαγγελματική απασχόληση ή το ίδιο σωματικό ή πνευματικό χαρακτηριστικό σε περισσότερες από μία γλώσσες και χρησιμοποιούνται παράλληλα, π.χ. δίπλα στο ελληνικό *Γελαδάρης* ή *Αγελαδάρης* απαντά το σλαβικής προέλευσης συνώνυμο του *Γκοβιντάρος*: δίπλα στο τουρκικό *Νιζαμιτζής* το ελληνικό *Ευταζίας*, στο τουρκικό *Μπερεκέτογλου* το ελληνικό *Αφθονίδης*, στο σλαβικό *Ντούρβας* το ελληνικό *Ξυλοφόρος*, στο τουρκικό *Τερζής* το ελληνικό *Ράπτης*, στο αλβανικό *Ντέρος* το ελληνικό (με τουρκική παραγωγική κατάληξη) *Πορτατζής* και το τουρκικό *Καπιτζόγλου* ή το μορφολογικά εξελληνισμένο *Καπιτζιόλας*.

γ. Εκτός από τις λεξιλογικού τύπου επιδράσεις (βλ. α,β), ακόμα πιο σοβαρό στοιχείο για τη γλωσσολογική προσέγγιση του πράγματος αποτελεί η μορφολογική επίδραση που ασκήθηκε στον γλωσσικό τύπο των κοζανίτικων επωνύμων από κάποια από τις παραπάνω γλώσσες. Η επίδραση αυτή έγινε με διάφορους τρόπους:

Υιοθετούνται καταρχήν παραγωγικές καταλήξεις άλλων γλωσσών. Κυρίαρχη εδώ είναι η επίδραση της τουρκικής γλώσσας με τις παραγωγικές καταλήξεις -τζής (<-ci) (επαγγελματική) και -λής (<-li) (πατριδωνυμική) και δευτερευόντως την -ογλου (<-oglu), (μάλλον υποκοριστική, πβ. τις αντίστοιχες ελληνικές -ίδης, -όπουλος). Ακολουθούν οι σλαβικές, υποκοριστικές κυρίως, καταλήξεις -της (<-ce) και -κος, και η επίσης υποκοριστική αλβανική -ούσης (<-ush).

Η ανάμειξη αυτών των καταλήξεων γίνεται πιο φανερή όταν στην ίδια θεματική βάση βλέπουμε να προστίθενται καταλήξεις από όλες τις όμορες γλωσσικές κοινότητες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να προκύπτουν διαφορετικά επώνυμα, τα οποία όμως σημασιολογικώς συμπίπτουν απόλυτα, π.χ.: δίπλα στο ελληνικό *Παπαδόπουλος* συναντούμε το τουρκικό *Παπάζογλου* (< το τουρκικό *paraz* "παπάς" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -oglu), στο *Νεβεσκιώτης* (< το όνομα του χωριού *Νέβεσκα*, σήμερα *Νυμφαίο* του νομού Φλώρινας + την ελληνική παραγωγική κατάληξη -ιώτης) το *Νεβέσκαλης* (< Νέβεσκα + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li) στο *Καντιρλιώτης* (<

Κατιρλί, η περιοχή Καλαμαριάς της Θεσσαλονίκης, + την ελληνική παραγωγική κατάληξη -ιώτης) το *Καντιρλής* κ.λπ.

Η ταυτόχρονη χρήση διαφορετικής αρχής καταλήξεων γίνεται πιο εμφανής στην περίπτωση των υποκοριστικών ή μεγεθυντικών καταλήξεων. Έτσι στη θεματική βάση του βαπτιστικού *Ιωάννης*, για παράδειγμα, προστίθενται ελληνικές καταλήξεις, π.χ. *Γιάννος*, *Γιανν-ούλης*, *Γιάνν-αρος* (μεγεθυντική), *Γιανν-αρ-ούλης* (μεγεθυντική + υποκοριστική), *Γιαννουλόπλος*, *Γιαννακόπουλος* (< Γιανν-άκης + -όπουλος): σλαβικές, π.χ. *Γιάν-τζιος*, *Γιάγ-κος*: αλβανικές, π.χ. *Γιανν-ούσης*. Αν εδώ προσθέσει κανείς και τις διαφορετικές εκδοχές με τις οποίες απαντά το βαπτιστικό αυτό (σλαβική, αλβανική, βλάχικη, ιταλική κ.λπ.), τότε η ποικιλία γίνεται εντυπωσιακή: *Γιοβάνος*, *Γιοβανούλης*, *Ιβανούλης*, *Γκίνος*, *Ζιάγκας*, *Τζοάνος*, *Σορτζοάνος*, *Τζάνης*, *Τζάνικας*, *Τζιάνας*, *Γουτσιανέλας*, *Κυρνάνος*, *Νάκας*, *Νάνος*, *Νιάκας*, *Νιανιάσης*, *Νιούλης*, *Νιούτσιας*, *Νούλας*.

Καμιά φορά παρατηρείται στο ίδιο επώνυμο η συνύπαρξη δύο υποκοριστικών καταλήξεων από διαφορετικές γλώσσες. Η δεύτερη υποκοριστική κατάληξη πρέπει να προστέθηκε όταν η πρώτη έπαψε να λειτουργεί ως τέτοια στη συνείδηση των ομιλητών. Έτσι έχουμε για παράδειγμα: *Γιάννης* + τη σλαβική υποκοριστική κατάληξη -ζε + την ελληνική υποκοριστική κατάληξη -ούλης > επώνυμο *Γιαντζιούλης*: *Τόλιος* (< Αποστόλης) + -κος (σλαβικής μάλλον αρχής παραγωγική κατάληξη) + -ούλης > επώνυμο *Τολκούλης*.

Η ανάμειξη αυτή παραγωγικών στοιχείων οδηγεί καμιά φορά στη δημιουργία γλωσσικών τύπων με πολύ ετερόκλητα γλωσσικά στοιχεία, όπως π.χ. η λατινικής αρχής λέξη *πόρτα* + την τουρκική επαγγελματική κατάληξη -τζής > επώνυμο *Πορτατζής*. Ή, ακόμα πιο εντυπωσιακό, στο επώνυμο *Μποσλίκας* έχουμε συνύπαρξη της τουρκικής θεματικής βάσης *bos* + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li + την ελληνική υποκοριστική κατάληξη -(ί)κας.

Τέλος, πρέπει να αναφέρουμε το πανελλήνιες βέβαια επίδοσης τουρκικό πρώτο συνθετικό *καρά-*, το οποίο φαίνεται να βρίσκεται αρκετά συχνά σε αντιπαράθεση προς το συνώνυμό του ελληνικό *μαυρο-*, π.χ. *Καραδήμος* / *Μαυροδήμος* (< *kara-* / *μαυρο-* + *Δήμος* < υποκοριστικό του *Δημοσθένης* ή του *Δημήτριος*).

δ. Ένα στοιχείο που δείχνει την ασυνείδητη για τους ομιλητές διεπίδωση λεξιλογικών στοιχείων από άλλες γλώσσες στα επώνυμα της Κοζάνης είναι η πολυτυπία με την οποία αυτά απαντούν, όταν δεν υπάρχει ετυμολογική διαφάνεια. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του επωνύμου *Γκοβιντάρως*, το οποίο προέρχεται από τη σλαβική λέξη *govedar* «βοσκός μεγάλων

ζώνων, αγελαδάρης». Το επώνυμο αυτό εμφανίζεται με τις παραλλαγές: *Νκοβιτάρος, Γκομπιντάρος, Κουβεντάρος, Κοβεντάρος, Γκοβαντάρος, Γουβεντάρος*.

ε. Στα τρία τελευταία παραδείγματα βέβαια (*Κοβεντάρος, Γκοβαντάρος, Γουβεντάρος*) νομίζουμε ότι διακρίνεται συνειδητή αυτή τη φορά προσπάθεια των λογίων της εποχής για εξελληνισμό και εξευρωπαϊσμό των επωνύμων αυτών, τα οποία φαίνεται να έχουν φθόγγους ή συμφωνικά συμπλέγματα που θεωρούνται ξένα προς την ελληνική γλώσσα ή κακόχη (βλ. σχετικά Ντίνας 1995:47 κ.ε.). Η προσπάθεια αυτή εξελληνισμού ή εξαρχαϊσμού των επωνύμων περνάει από διάφορα στάδια:

ο ορθογραφικός εξελληνισμός είναι το πρώτο, όπου γίνεται προσπάθεια να αποκτήσει ετυμολογική διαφάνεια ένα μη ελληνικής αρχής επώνυμο. Το *Μοίρας* π.χ. προερχόμενο από την αλβανική λέξη *mirë* (= καλός) με την «ορθογράφησή» του σχετίζεται σαφώς με την ελληνική λέξη *μοίρα*.

ο φωνητικός εξελληνισμός καταλαμβάνει πολύ μεγάλη έκταση, όπου ο *Αραμπατζής* (< τουρκικό *araba* = κάρο) γίνεται *Αραβατζής*, ο *Ισταμπουλός* (< τουρκικό *Istanbul*) γίνεται *Σταμβολής*, ο *Γκάστιας* (< σλαβικό *gashti* = σώβρακο) γίνεται *Κάστιας* κ.λπ.

ο μορφολογικός εξελληνισμός μετατρέπει ξενικές παραγωγικές κατάληξεις, ώστε να μην προδίδεται η προέλευσή τους. Έτσι π.χ. ο *Ντουλαπτζής* (< τουρκικό *dolarçi* < *dolar* = ερμάριο, *συρτάρι* + την παραγωγική κατάληξη *-çi*) γίνεται *Δουλαπισής*, ο *Καπιτζόγλου* (< το τουρκικό *karıcı* < *karı* "πόρτα" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη *-cı* + την τουρκική παραγωγική κατάληξη *-oglu*),) τρέπεται σε *Καπιτζιόλας*, όπου δε φαίνεται εύκολα τίποτα από τα παραπάνω ξενικά στοιχεία· ο *Αφέντογλου* γίνεται *Αφέντουλας*.

ο λεξιλογικός εξελληνισμός είναι το τελευταίο στάδιο αυτής της προσπάθειας, κατά το οποίο όσοι γνωρίζουν την ακριβή σημασία των ξενικών λέξεων κατασκευάζουν νεολογισμούς ή μεταφραστικά δάνεια στην ελληνική γλώσσα. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του επωνύμου *Νιζαμτζής* (< το τουρκικό *nizam* = κανόνας), το οποίο έδωσε τον αρχαϊστικό νεολογισμό *Ευταζίας*· αντιστοίχως το *Μπερεκέτογλου* (< το τουρκικό *bereket* = αφθονία) μεταφέρεται ως *Αφθονίδης*.

στ. Οι ξένες επιδράσεις και ο λεξιλογικός δανεισμός είναι ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει κάθε γλώσσα καταρρίπτοντας τον ιδεολογικά φορτισμένο μύθο της γλωσσικής καθαρότητας. Είναι απόλυτα φυσικό λαοί οι οποίοι για λόγους ιστορικούς βρέθηκαν πολύ κοντά ο ένας στον άλλο να έχουν ανταλλάξει πολιτιστικά άρα και γλωσσικά στοιχεία. Μια προσεκτική ματιά στο

είδος των επιδράσεων που ασκήθηκαν από τις όμορες γλωσσικές ομάδες στην ελληνική, όπως αυτές απεικονίζονται μέσα από τα επώνυμα της Κοζάνης, δείχνει ότι η ώσμωση αυτή δεν ήταν επιφανειακή αφού οι επιδράσεις ούτε ολιγάριθμες ούτε περιθωριακές είναι.

Στα 672 από τα 2159 (ποσοστό 31.13%) επώνυμα στα οποία επισημαίνεται γλωσσική επίδραση περιλαμβάνονται 392 (58.3%) παρωνύμια. Με δεδομένο ότι η κατηγορία αυτή των επωνύμων αποτελεί έκφραση αστεϊσμού ή σκωπτικής συμπεριφοράς του ανθρώπου απέναντι στους άλλους (πβ. Κριαράς 1932:171-2), άρα γλωσσικά στοιχεία που είναι πολύ βαθιά χαραγμένα στη συνείδηση και τη νοοτροπία ενός λαού, η χρήση τόσο πολλών λέξεων κυρίως από τις όμορες γλωσσικές ομάδες, λέξεων που προσδιορίζουν σωματικές ή ψυχικές αρετές ή ελαττώματα δείχνει εκτεταμένη σχέση της ελληνικής μ' αυτές τις γλώσσες και σε μεγάλο βαθμό διείσδυσή τους στη συνείδηση και τη νοοτροπία του Έλληνα κατοίκου της περιοχής αυτής.

Τα επαγγελματικά ονόματα είναι αυτά που έρχονται δεύτερα σε συχνότητα (144, ποσοστό 21.43%). Εδώ είναι συντριπτική η υπεροχή της τουρκικής γλώσσας, αφού 113 στα 144 (ποσοστό 78.47%) έχουν τουρκική επίδραση είτε στη θεματική βάση τού επωνύμου είτε στην παραγωγική του κατάληξη. Αυτό δείχνει –νομίζουμε– την υπεροχή της τουρκικής γλώσσας έναντι των άλλων γλωσσών της περιοχής και όσο αφορά την επίδρασή της στην ελληνική, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο την οικονομική υπεροχή των Τούρκων έναντι των άλλων εθνικών ή φυλετικών ομάδων της περιοχής.

Αισθητά περιορισμένες είναι αριθμητικά οι άλλες κατηγορίες επωνύμων. Έτσι τα πατρωνυμικά ή μητρωνυμικά συγκεντρώνουν έναν αριθμό 76 επωνύμων (ποσοστό 11.01%) και απόλυτη ισορροπία μεταξύ τουρκικής, σλαβικής και αλβανικής γλώσσας (από 20). Η επίδραση των γειτονικών γλωσσών σ' αυτή την κατηγορία επωνύμων, η οποία σχετίζεται με τα βαπτιστικά ονόματα των ανθρώπων, είναι επίσης δηλωτική της όχι περιθωριακής επίδρασης και επιφανειακής παρουσίας αυτών των γλωσσών στην ελληνική κοινωνία.

Η κατηγορία των πατριδωνυμικών ή εθνικών (54 επώνυμα, 8.04%) νομίζουμε είναι ενδιαφέρουσα και ως προς την κατανομή των επιδράσεων των διαφόρων γλωσσών και ως προς τις πληροφορίες που μας δίνουν. Εδώ τα μισά περίπου (23) είναι αλβανικής προέλευσης, στοιχείο που επιβεβαιώνει την προέλευση πολλών Κοζανιτών από την ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου.

Η τελευταία κατηγορία αφορά επώνυμα που υποδηλώνουν αξίωμα (10, ποσοστό 1.49%). Εδώ έχουμε σαφή υπεροχή της τουρκικής (με 7 επώνυμα), γεγονός ενδεικτικό, που επιβεβαιώνει την ώσμωση της ελληνικής γλώσσας με την τουρκική γραφειοκρατία,

αν σημειωθεί επιπλέον ότι δεν υπάρχει κανένα αλβανικής προέλευσης επώνυμο στην κατηγορία αυτή.

Β. Κοινωνικά χαρακτηριστικά

α. Τα παρωνύμια αντανακλούν τη λαϊκή παρατηρητικότητα, η οποία με καταπληκτική ευστροφία αποκαλύπτει με ζωντάνια και παραστατικότητα το χαρακτηριστικότερο γνώρισμα ενός ατόμου, το οποίο το διαφοροποιεί από όλα τα άλλα. Από την άποψη της κοινωνικής ετερότητας η οποία αποτυπώνεται στα επώνυμα αυτής της κατηγορίας αξίζει να επισημάνουμε τη μεγάλη ποικιλία σωματικών ή πνευματικών χαρακτηριστικών που αναδεικνύουν καθώς και την εικονιστική και σκωπτική διάθεση των ονοματοδοτών που υποδηλώνουν, βλ. Ντίνας 1995:89 κ.ε., πβ. Κριαράς, 1932:171-2.

β. Στα πατρωνυμικά επώνυμα αποτυπώνεται μια κοινωνική διαφοροποίηση στον τρόπο εκφοράς τους: ενώ τα περισσότερα από αυτά προήλθαν από μια έναρθρη γενική (κτητική ή της συγγένειας), π.χ., ο *Γιώργος του Αναστάση* > *Γεώργιος Αναστασίου* σύμφωνα με τη μορφολογία της καθαρεύουσας εκείνων των χρόνων, κάποια κράτησαν τον λαϊκό τους τύπο προδίδοντας πιθανώς και τη χαμηλότερη κοινωνική προέλευση των κατόχων τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχουν στην ίδια πόλη επώνυμα σε γενική κατά την επικρατούσα συνήθεια και σε ονομαστική κατά τον λαϊκό τους τύπο, π.χ. *Αποστόλης* και *Αποστόλου*, *Χαρίσης* και *Χαρισίου*, *Κώστας* και *Κωνσταντίνου*.

γ. Ο προσδιορισμός του επωνύμου μέσω του ονόματος ή του παρωνυμίου της μητέρας δεν είναι συνήθης εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων γυναικοκρατίας και μητριαρχίας, (πβ. Ηρόδοτος 1, 173. Βαγιακάκος 1963-4:184. Συμεωνίδης 1992:92). Η ύπαρξη αρκετών μητρωνυμικών επωνύμων στην Κοζάνη (βλ. Ντίνας 1995:81 κ.ε.) υποδηλώνει σαφώς ότι η γυναίκα στην κοινωνία της έπαιζε κάποιο σημαντικό ρόλο είτε λόγω της δυναμικής προσωπικότητάς της είτε λόγω της –φυσικής ή άλλης– απουσίας του συζύγου της.

δ. Τα επαγγελματικά ονόματα, όπως φάνηκε από την τελείως ενδεικτική παρουσίαση κάποιων απ' αυτά, καθρεφτίζουν με πλήρη και αναμφισβήτητο τρόπο την οικονομική κατάσταση των παλιότερων εποχών, πριν τα επώνυμα αποκτήσουν τελείως συμβολικό χαρακτήρα, όπως συμβαίνει σήμερα. Την εποχή εκείνη ένας *Μπαχτζιβάνος* (το τουρκικό *bahçivan* "κηπουρός") δεν μπορεί παρά είχε κάποια επαγγελματική σχέση με την κηπουρική, πράγμα το οποίο σήμερα δεν είναι απαραίτητο· το ίδιο κι ένας *Σαμαράς* ή *Αλευράς* με τα σαμάρια ή το αλεύρι αντίστοιχα. Θα προσθέταμε μάλιστα εδώ ότι δυστυχώς η ετυμολογική αδιαφάνεια κάποιων από τα επώνυμα μας στερεί την πλήρη εικόνα της επαγγελματικής και οικονομικής κατάστασης της εποχής εκείνης. Μια άλλη κοινωνική ή εθνική-φυλετική διάσταση μπορεί να αναδεικνύει η συνύπαρξη μέσα στον ίδιο μικρό χώρο μιας μικρής πόλης

επαγγελματικών επωνύμων από διαφορετικές γλώσσες: δίπλα στο τουρκικής αρχής επώνυμο *Τζιομπάνος* (< το τουρκικό *zoban* "βοσκός") υπάρχει το σλαβικό *Σκόταρ* (< το αρχαίο σλαβικό *skotar* "βοσκός"), δίπλα στο σλαβικό *Γκοβιντάρως* (< το σλαβικό *govedar* "αγελαδάρης") το ελληνικό *Αγελαδάρης*, δίπλα στο τουρκικό *Ναλμπάντης* (< τουρκικό *nalband* "πεταλωτής, κτηνίατρος") το σλαβικό *Κούιας* (< το σλαβικό *kuja* "πεταλωτής"), δίπλα στο τουρκικό *Σαχατζής* (< το τουρκικό *saatçi* "ωρολογάς") τα ελληνικά *Ωρολόγης*, *Ωρολόγος*, *Ωρολογάς*, δίπλα, τέλος, στο τουρκικό *Μπακήρης* (< το τουρκικό *bakir* "χαλκός") το ελληνικό *Χαλκιάς*, ή και το εξαρχαϊσμένο *Χαλκέως*.

ε. Τα αρκετά σε αριθμό επώνυμα που δηλώνουν κάποιο εκκλησιαστικό ή πολιτικό αξίωμα δίνουν κάποιες (περιορισμένες βέβαια) πληροφορίες για την ιεραρχική δομή της κοινωνίας των χρόνων εκείνων. Ένας *Οστάς* (< το τουρκικό *usta* "αρχιτεχνίτης"), π.χ., ήταν σίγουρα αρχιτεχνίτης σε κάποια συντροφιά ή συντεχνία, ένας *Νιζαμτζής* (< το τουρκικό *nizam* "κανόνας") / *Ευταξίας* είχε κάποιο ρόλο στην κοινωνία της πόλης, κι ένας *Οικονόμου* ή *Σακελλαρίου* ήταν γιος ενός κληρικού με κάποια θέση στην εκκλησιαστική ιεραρχία.

στ. Τα πατριδωνυμικά ή εθνικά επώνυμα έχουν πολύ μεγάλη ιστορική αξία για τους μελετητές των δημογραφικών μεταβολών που παρατηρήθηκαν στον συγκεκριμένο χώρο καθώς αποτυπώνουν με αδιάψευστο και ανεπηρέαστο τρόπο τις μετακινήσεις πληθυσμών που παρατηρήθηκαν σε μεγάλη ή και περιορισμένη κλίμακα. Από τη σκοπιά της δικής μας προσέγγισης μας δείχνουν ανάγλυφα το ετερόκλητο πλήθος ανθρώπων από το οποίο συνίσταται μια σημερινή πόλη. Η μελέτη των επωνύμων αυτών μας δίνει σαφή την εικόνα των μετοικήσεων από διάφορες περιοχές, κοντινές ή και πολύ μακρινές, προς την περιοχή της Κοζάνης (αναλυτικά βλ. Ντίνας 1995:84 κ.ε.). Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι οι σημερινοί κάτοικοι της πόλης προέρχονται: από τα γύρω χωριά: *Βαντζιώτης* (< το όνομα του χωριού Βάντσα, σημερινή Άνω - Κάτω Κώμη), *Καισαριώτης* (< το όνομα του χωριού Καισαρειά), *Ραντομπιστινός* (< Ραντομπίστα, παλιό όνομα του χωριού Ροδιανή), από την περιοχή Σερβίων: *Αυλιώτης* (< το όνομα του χωριού Αυλές), *Δελνιώτης* (< το όνομα του χωριού Δέλνο, σημερινό Τριγωνικό), *Καταφιώτης* (< το όνομα του χωριού Καταφύγι), από την περιοχή Βοΐου: *Κουτσκιώτης* (< το όνομα του χωριού Κουντσκό, σημερινή Γαλατινή του νομού Κοζάνης), *Ντρανοβίτζας* (< το όνομα του χωριού Ντράνοβο, σημερινό Δρυόβουνο), *Σιατιστεύς* (< Σιάτιστα), από την περιοχή Εορδαίας: *Καραμποναρλής* (< το όνομα του χωριού Karabunar, σημερινή Μαυροπηγή), *Μπλατζιώτης* (< το όνομα του χωριού Μπλάτσι, σημερινή Βλάστη), *Φραγκοτζιαλής* (< το όνομα του χωριού Φραγκότσι, σημερινή Ερμακιά), από τους όμορους νομούς: *Βεριώτης*, *Δισκαχιώτης* (< Δεσκάτη του νομού Γρεβενών), *Καστοριανός*, *Κοκκινοπλίτης* (το όνομα του χωριού Κοκκινοπλός της επαρχίας Ελασσόνας), *Κοτοριάνης* (< το όνομα του χωριού Κότορι, σημερινή Υδρούσα του νομού Φλώρινας), *Νιαγοστινούλης* (< το όνομα της πόλης Νιάγουστα, σημερινή

Νάουσα του νομού Ημαθίας), *Νιβισκιώτης* (< το όνομα του χωριού Νέβεσκα, σημερινό Νυμφαίο του νομού Φλώρινας), *Πατιλιώτης* (< το όνομα του χωριού Πάτελι, σημερινός Άγιος Παντελεήμονας του νομού Φλώρινας), *Χρουπιστινός* (< το όνομα του χωριού Χρούπιστα, σημερινό Άργος Ορεστικό του νομού Καστοριάς), από την ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου: *Ζαγορίτης* (από την ευρύτερη περιοχή του Ζαγορίου της Ηπείρου), *Ζερμονιώτης* (< το όνομα του χωριού Ζέρμα, σημερινή Πλαγιά του νομού Ιωαννίνων), *Ντινισκιώτης* (< το όνομα του χωριού Ντένισκο, σημερινή Αετομηλίτσα του νομού Ιωαννίνων), *Φουρκιώτης* (< το όνομα του χωριού Φούρκα του νομού Ιωαννίνων), από την περιοχή της σημερινής Αλβανίας: *Γκέκας* (< το αλβανικό gegë-a "κάτοικος της Γκεγκουριάς"), *Δαρδιώτης* (< το όνομα του χωριού Δάρδα της νοτίου Αλβανίας), *Λιάπης* (< λιάπης "αρβανίτης" < το αλβανικό Liar, όνομα μιας από τις τέσσερις αλβανικές φυλές, μουσουλμάνος της Λιαπουριάς (Labëria) στη Νότια Αλβανία, πβ. Κολλέκα 1982:29), *Τσιάμης* (< την ονομασία των Αλβανών της Τσαμουριάς στα νότια της Αλβανίας), από την ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας: *Δράμαλης*, *Καντιρλιώτης* (< Κατιρλί, περιοχή Καλαμαριάς της Θεσσαλονίκης), *Μακεδών*, *Μπιτουλιάνος* (< Bitola, το σλαβικό όνομα της πόλης Μοναστήρι), από την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας: *Αγραφιώτης*, *Βολιώτης*, *Ζαρκινός* (< το όνομα του χωριού Ζάρκο της Θεσσαλίας), *Μακριντζιώτης* (< το όνομα του χωριού Μακρινίτσα του Πηλίου), από μακρινές περιοχές: *Αξιώτης* (< το όνομα του νησιού Αξιά = Νάξος + την παραγωγική κατάληξη -ιώτης, πβ. και Τριανταφυλλίδης 1982:26, 31, Μπούτουρας 1912:128, Κριαράς 1932:182), *Αρμενούλης* (< αρμένης, κάτοικος της Αρμενίας), *Ισταμπουλούς* (< Istanbul, το τουρκικό όνομα της Κωνσταντινούπολης), *Μαλτέζος* (< το όνομα της χώρας Μάλτα, μεταφορικά βελτιωμένης ποικιλίας, πβ. και Τριανταφυλλίδης 1982:28), *Μαντζιάρης* (< το τουρκικό macar "Μαγνάρος, Ούγγρος"), *Μπογδάνος* (< το σλαβικό bogîdanî από όπου και το τουρκικό Bugdan "ο κάτοικος της Μπογδανίας, της Μολδαβίας ή και γενικότερα της Ρουμανίας"), *Μποσνάκος* (< το τουρκικό bosnak "Βόσνιος"), *Μωραΐτης* (< Μοριάς, Πελοπόννησος), ή, τέλος, γενικά προσδιοριστικά καταγωγής: *Βλάχος*, *Γιούφτος*, *Καρανταλής* (< το τουρκικό kara "μαύρος" + το τουρκικό dag "βουνό" + την τουρκική παραγωγική κατάληξη -li "Μαυροβουνιώτης"), *Ξένος*, *Χωριάτης*, *Χωρικός*.

ζ. Και στην περίπτωση των πατριδωνυμικών / εθνικών επωνύμων παρατηρείται κάποιου είδους κοινωνική διαφοροποίηση, αφού κάποια απ' αυτά εμφανίζουν έναν λόγιο και έναν λαϊκό τύπο: *Βεριώτης* και *Βερροιαίος*, *Γιούφτος* και *Γύπτος*, *Καραβαριώτης* (< Γκράβαρα ή Κράβαρα, χωριά της Ναυπακτίας) και *Κραβαρίδης*, *Σιατιστινός* και *Σιατιστεύς*, *Χωριάτης* και *Χωρικός*.

Επίλογος

Στην προσπέλαση αυτού του υλικού επιχειρήσαμε να δούμε τις διάφορες γλωσσικές σχέσεις όπως διαγράφονται μέσα στα κοζανίτικα επώνυμα (ξένες επιδράσεις και λεξιλογικός δανεισμός, αρχαϊσμός, εξελληνισμός) και να διαπιστώσουμε κάποιες κοινωνικές διαφοροποιήσεις (ταξικές, επαγγελματικές, οικονομικές), οι οποίες απεικονίζονται σ' αυτά. Δε φιλοδοξεί βέβαια κανείς με μόνη τη μελέτη των επωνύμων να φωτίσει όλες τις πτυχές της ιστορικής πορείας και της κοινωνικής ζωής μιας πόλης. Εντυπωσιάζει ωστόσο η μεγάλη συσσώρευση σε μια μικρή κοινωνία, όπως αυτή μιας πολίχνης του 19ου αιώνα, τόσων πολλών και τόσο διαφορετικών γλωσσικών και κοινωνικών στοιχείων. Η γλώσσα φέρνει ως γνωστόν μαζί της ένα μεγάλο φορτίο ιστορικών και άλλων πληροφοριών· τα ονόματα και εν προκειμένω τα επώνυμα μας μεταφέρουν ένα μήνυμα, γλωσσικό ή κοινωνικό, άλλοτε φανερό κι άλλοτε πεισματικά κρυμμένο. Είναι χρέος του ερευνητή να το ανακαλύψει και να το αναδείξει χωρίς να δικαιούται στο όνομα οποιασδήποτε σκοπιμότητας να κρύψει το παραμικρό.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Lyons, J. 1995. *Εισαγωγή στη Γλωσσολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Martinet, A. 1976. *Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Papahagi, T. 1974. *Dictionarul Dialectului Aromân*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România
- Ανδριώτης Ν. 1971. *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
- Βαγιακάκος, Δ. 1959. «Η εκκλησιαστική γλώσσα και η μεσαιωνική και νεοελληνική ονοματολογία». *Αθηνά* 63:195-245
- Βαγιακάκος, Δ. 1963. «Σχεδιάσμα περί των τοπωνυμικών και ανθρωπωνυμικών σπουδών εν Ελλάδι (1878 - 1962)». *Αθηνά* 66 (1962) και 67 (1963 - 64).
- Ηρόδοτος 1, 173.
- Κατσάνης, Ν. 1982. «Ανθρωπωνυμικό Γαλατινής και Ροδοχωρίου. Θεσσαλονίκη: Πρακτικά Γ' Συμποσίου Βοϊακής Εστίας». Θεσσαλονίκη
- Κατσάνης, Ν. 1990. *Το ονομαστικό του Νυμφαίου*. Θεσσαλονίκη: Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών.
- Κατσάνης, Ν. & Ντίνας, Κ. 2003. «Τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής Κοζάνης – Γρεβενών» (υπό δημοσίευση).
- Κολλέκα, Γ. 1982. «Αλβανικά επώνυμα Ελλήνων». *ΟΝΟΜΑΤΑ* 7:28-32.

- Κριαράς, Μ. 1932. «Συμβολή εις τα νεοελληνικά παρωνύμια». *Αθηνά* 44:171 - 183.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας
- Μπόγκας, Ε. 1966. *Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου*. Ιωάννινα
- Μπουντώνας, Ε. 1892. «Μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος Βελβεντού και των περιχώρων αυτού». Αθήνα: Αρχαία Κοραή
- Μπούτουρας, Α. 1912. *Τα νεοελληνικά ονόματα ιστορικώς και γλωσσικώς ερμηνευόμενα*. Αθήνα
- Ντίνας, Κ. 1995. *Κοζανίτικα επώνυμα (1759-1916)*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και ανάγνωσης.
- Ντίνας, Κ. 2002. «Γλώσσα ή διάλεκτος; Ίδού το ερώτημα». *Μακεδόν* 9, Επιστημονική Επετηρίδα της Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας.
- Οικονόμου, Κ. 1991. *Τοπωνυμικό της περιοχής Ζαγορίου*. Ιωάννινα
- Παπανικολάου, Φ. 1973. *Γλώσσα και λαογραφία περιοχής Βοΐου*. Θεσσαλονίκη
- Συμεωνίδης, Χ. 1992. *Εισαγωγή στην ελληνική ονοματολογία*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1982. *Τα οικογενειακά μας ονόματα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Χαραλαμπόπουλος, Α & Χατζησαββίδης, Σ. 1997. *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας: Θεωρία & πρακτική εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Χατζησαββίδης, Σ. 2000. «Η γλωσσική ετερότητα ως κύρος: η περίπτωση της χρήσης της αγγλοαμερικανικής στα νέα ελληνικά». *Γλώσσα* 50. Αθήνα